

## Ο ΛΟΙΜΟΣ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩΙ

[ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ  
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΦΩΤΑΚΟΥ\* ]

. . . . . Μετά ταῦτα ἔλαβα διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ μου νὰ ζητήσω τὰ κλειδιά τοῦ φρουρίου ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις ἦτο φρούραρχος. Οὗτος ἦτον ὁ Ἀλῆ μπης Ἀργίτης, ὅστις προηγουμένως ἔλειπεν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἔπειτα ἦλθε μετὰ τοῦ Δράμαλη, διορισθεὶς πασᾶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, καὶ τοῦτο διότι ἀκολούθησε τὸν Χουρσίτ πασᾶν, ἀρχηγὸν τῶν στρατευμάτων, εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐκστρατεῖαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγένετο πασᾶς τρίτης τάξεως ὁ Ἀλῆ μπης, καὶ διωρίσθησινάμα καὶ φρούραρχος Ναυπλίου, διότι τὸ φρούριον ἦτον ἐκ τῶν ἐπισήμων καὶ δὲν διωρίζετο ἄλλος εἰμὴ Πασᾶς φρούραρχος.

Ἄφρῦ ἔλαβα τὴν διαταγὴν ἐπῆγα εἰς τὴν οἰκίαν του, ( ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη καὶ ἔκειτο πλησίον τῶν καφενεῖων, ἀγορασθεῖσα ἔπειτα ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως ἀπὸ τὸν Ἐμμαν. Ξένον, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν κατόπιν ἐκατοίκησεν ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας, καὶ ἐπὶ τέλους ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ δήμου Ναυπλιέων διὰ δημοτικὸν κατάστημα ) διὰ νὰ ἀναγγείλω πρὸς αὐτὸν τὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ μου. " Ἄμα ἐμβῆκα εἰς τὴν

\* ΣΗΜ.— Ὁ παρ' ἡμῖν Ἀρειοπαγίτης κ. Σ. Ἀνδρόπουλος, κάτοχος, ὡς γνωστὸν, τῶν πολυτίμων ἀνεκδότων χειρογράφων τοῦ Φωτάκου, τοῦ διατελέσαντος γραμματέως τοῦ ἀειμνήστου Κολοκοτρώνη, εὐηρεσίθη νὰ χορηγήσῃ ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν τὸ ὑπ' ὄψιν ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ ζωηρῶς ἐξεικονίζεται μία θλιβερὰ σελὶς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀγῶνος.

οίκιαν, τὸν ἡῦρα καθήμενον, καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐκάθησα, ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ἄλλ' αὐτὸς ἐθεώρησε τοῦτο ὡς προσβολὴν καὶ ἄρχισε νὰ στενοχωρῆται καὶ νὰ στρίβεται, διότι ἔμπροσθεν τῶν Πασάδων δὲν ἦτο συγχωρημένον νὰ καθίσῃ κανεὶς, διότι τοῦτο θεωρεῖται θρησκευτικὸν ἀμάρτημα. Κατόπιν τὸν ἐφοβήρισα καὶ τοῦ εἶπα νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ μου, εἶδεμὴ θὰ παραγγείλω τὴν ἄρνησιν εἰς αὐτὸν καὶ θὰ διατάξῃ τὴν ἐξοδὸν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πόλιν. Ὁ πασᾶς ἀκούσας ταῦτα ἐφοβήθη καὶ ἐκάλεσεν ἕνα κ α β ἄ σ η ν καὶ τὸν διέταξε νὰ φέρῃ τὰ κλειδιὰ τοῦ φρουρίου, ὅστις καὶ τὰ ἔφερεν ἐπάνω εἰς ἕνα δίσκον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτον ἐστρωμένον κάλυμμα (τζεβρὲς) χρυσοῦν· ἔπειτα ὁ ἴδιος ἡμισηκωθεὶς, ἔλαβε τὰ κλειδιὰ καὶ μοῦ εἶπε· «λάβε τα, δόστα τοῦ ἀρχηγοῦ σου, καὶ εἰπέ του ἐκ μέρους μου νὰ λυπηθῇ τοῦ Θεοῦ τὰ πλάσματα», ἐννοῶν τὰ πολιορκημένα γυναικόπαιδα. Ἀφοῦ ἔλαβα τὰ κλειδιὰ, διὰ νὰ τὸν καταφρονήσω, τὰ ἐπέταξα μακρὰν καὶ ἔμπροσθέν του, καὶ εἶπα εἰς ἕνα τῶν στρατιωτῶν νὰ τὰ λάβῃ καὶ νὰ ὑπάγῃ ἐξω διὰ νὰ ἀνοίξουν τὴν πύλην τῆς ξηρᾶς. Τοῦτο τοῦ ἐκακοφάνη περισσότερον\*. Ταῦτα ὅλα ἔπραξα, διότι προηγουμένως ὁ Ἰσοῦφ μπέης, κάτοικος Ναυπλίου καὶ γνωστός μου, μὲ εἶχε παρακινήσῃ νὰ κακομεταχειρισθῶ τὸν Πασᾶν, διότι ἦτο χριστιανομάχος καὶ κακὸς ἄνθρωπος. Οἱ δύο οὗτοι Τοῦρκοι ἐτρώγοντο μεταξύ των παλαιότερα, καὶ ὁ πασᾶς πολλακις ἐρραδιούργησε τοὺς κατοίκους τοῦ Ναυπλίου νὰ διώξουν τὸν Ἰσοῦφ μπέην, ὡς χριστιανὸν ἀπὸ τὴν μητέρα του, καὶ διότι εἶχεν ἀνταπόκρισιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀποστατῶν. Ἀληθινὰ ἡ μητέρα τοῦ Ἰσοῦφ μπέη καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ζουλ Φουκὰρ μπέη, ἦτο χριστιανή, καὶ προτοῦ ἐπαναστατήσωμεν καὶ ἐγὼ τὴν εἶδα. Ὁ ἀδελφός της ἔζη εἰς τὴν νῆσον Σπέτσαι καὶ ὠνομάζετο ὁ Νικολῆς τῆς Πασίνας. Ὁ πατὴρ τοῦ Ἰσοῦφ μπέη τὴν εἶχεν αἰχμαλωτίσῃ, καὶ ἔλαβεν αὐτὴν σύζυγον ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Οὗτος ὠνομάζετο Ἀχριέτης Σα-

\* ΣΗΜ. Εἰς τὰ προεκδοθέντα ἀπομνημονεύματά μου ἐντράπην ν' ἀναφέρω ὅτι ἐγὼ ἐπῆρα τὰ κλειδιὰ τοῦ Ναυπλίου ἀπὸ τὸν Πασᾶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶδον πολλοὺς ἄλλους λέγοντας ὅτι αὐτοὶ τὰ ἔλαβον, καὶ νὰ φορτώνωνται τόσα βάρη, διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ ἀπεφάσισα νὰ φορτωθῶ ὅτι ἔπραξα κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ μου.

λαμπάσης, καὶ ἦτον ὁ πρῶτος Πασᾶς τῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος ἐστάλη εἰς τὴν Τριπολιτσᾶν, ἣτις ἔκτοτε ἐγένετο ἡ ἔδρα καὶ ἐδιοικεῖτο ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτῆς ἡ Πελοπόννησος, διότι πρότερον οἱ πασάδες εἶχον τὴν ἔδραν των εἰς τὸ Ναύπλιον.

Ὁ πασᾶς αὐτὸς ἦτο πολὺ ἀγαπημένος ἀπὸ τὸν Σουλτάνον, διότι εἶχε προσφέρει πολλὰς ἐκδουλεύσεις πρὸς αὐτὸν ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου, καὶ πρὸ πάντων διότι ἐπανεφερε τὴν εὐταξίαν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Πρὸ τοῦ ἔτους 1780 καὶ ὕστερον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ πρὸ αὐτοῦ Πασᾶς, εἶχε κατασκευάσῃ πύργον, ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀλβανῶν, ἐξώθεν τῆς Τριπόλεως, ἡ ὁποία τότε δὲν εἶχε τεῖχος, καὶ αὐτὸς ὁ Πασᾶς Σαλαμπάσης ἐζήτησε τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Σουλτάνου νὰ περιτειχίσῃ τὴν Τριπολιτσᾶν καὶ ἐτελείωσε τὸ ἔργον διὰ τῆς ἀγγαρείας τῶν ραγιάδων Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰσοῦφ μπέης ἦτον ἡμερος καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, συναναστρέφετο πάντοτε μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἤθελε τὸ καλὸν των, οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ἐμίσουν αὐτόν, καὶ τὸν ἔλεγον ρωμηδὸν διὰ τὴν μητέρα του. Τὸν ἐγνώρισα κχτὰ τὰ μέσα θβρίου τοῦ 1820, ὅταν ἦλθον ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν διὰ τὴν ἐπανάστασιν, διότι κχτὰ διαταγὴν τοῦ Γκούστη ἐπῆγον εἰς Ναύπλιον μετὰ τοῦ συντρόφου μου καὶ Διερμηνέως Δημ. Ἀρκαδινοῦ, διὰ νὰ παρατηρήσωμεν καὶ κατασκοπεύσωμεν τὰ φρούρια καὶ τὴν πόλιν. Ἐγὼ ἐφόρουں φορέματα εὐρωπαϊκὰ καὶ ἐπροσποιούμην τὸν ξένον, ὁ δὲ Ἀρκαδινὸς τὸν διερμηνέα, διὰ νὰ μὴ μᾶς ὑποπτευσθῶν οἱ Τοῦρκοι. Ἀφοῦ ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὁ Ἰσοῦφ μπέης μᾶς ἐπῆρεν εἰς τὸ σπῆτί του, καὶ ἔπειτα μᾶς ἐσυνώδευσε καὶ περιήλθκαμε τὴν πόλιν, διότι εἰς πάντα ἄλλον ἦτο ἐμποδισμένον.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐγένετο ὑπὸ τοῦ φρουράρχου ἡ διανομὴ τῶν ἀλεύρων καὶ τῶν παξιμαδίων εἰς τὴν φρουράν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλευρα ἦσαν πικρά, τὰ δὲ παξιμάδια ἐσκουλίκιασαν, ταῦτα ὑποχρεωτικῶς ἐδίδοντο εἰς τοὺς ραγιάδες, οἵτινες ἐχρεώστουν νὰ ἀποδώσουν ἴσον ποσὸν καθαροῦ σίτου ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἔμελλον νὰ θερίσουν κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος 1821. Ἡμεῖς ἐχαίρομεν βλέποντες ὅτι τὸ φρούριον δὲν εἶχε τροφάς.

Ἐν τούτοις ὁ Ἰσοῦφ μπέης μᾶς ὠδήγησε καὶ ἔξω τοῦ Ναυ-

πλίου, καὶ ὅταν ἐπλησιάσομεν εἰς τὴν πύλην τῆς ξηρᾶς μᾶς εἶπε νὰ ἴδωμεν ἐπάνω, καὶ ἡμεῖς ἀναβλέψαντες ἴδομεν μία μεγάλην μάχαιραν κρεμαμένην, ἀπὸ ἐπάνω ἀπὸ τὴν θύραν τοῦ φρουρίου, καὶ τότε μᾶς εἶπεν ὅτι τοῦτο σημαίνει ὅτι διὰ τῆς μαχαίρας αὐτῆς ἐκυρίευσαν οἱ Τοῦρκοι τὸ φρούριον, καὶ ὅτι οἱ ἄπλοῖ ἐξ αὐτῶν δοξάζουσιν ὅτι κάθε Παρασκευὴ ἡ μάχαιρα αὕτη στάζει αἷμα, ἀλλ' ὁ Ἰσοῦφ ἦτο γραμματισμένος καὶ δὲν ἐπίστευεν εἰς τὸ τοιοῦτον.

Τοιοιουτρόπως ἐγνώρισα τὸν Ἰσοῦφ μπέην, καὶ διὰ τὴν γνωριμίαν μας τὸν συνέδραμον, διότι ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν συνθήκην ἔφευγαν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν Ἀνατολήν, παρεκάλεσα τὸν καπετὰν Ἀμιλτον, νὰ δεχθῆ αὐτὸν καὶ ὄλην του τὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ πλοῖόν του, καὶ τοὺς ἐδέχθη. Τὸν Ἀμιλτον ἐζήτησαν οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ παρευρεθῆ καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειαν, διότι τότε ἡ Ἀγγλία ἦτο σφόδρα φιλότουρκος. Ὁ Ἰσοῦφ μπέης ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἡ Κυβέρνησις του τὸν διώρισεν ὑπάλληλον πρὸς μετάφρασιν τῶν τουρκικῶν ἐγγράφων, τὰ ὅποια ἀπέλειπον εἰς τὰς ἰδιοκτησίας.

Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ Τούρκων, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ἔγεινεν ὄργανον ἄλλων ἐπιθυμούντων νὰ ἐκδώσωσιν ἐμὲ καὶ τὸν Σπυρ. Σπηλιωτόπουλον, ὑπασπιστὴν τοῦ πατρός του, ἀπὸ τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ὑπηρεσίαν, καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν μὲ ἐτραυματίσε διὰ μαχαίρας εἰς τὸν ἀγκῶνα τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος. Ἡ ἐπιβουλὴ αὕτη ἐφανερῶθη κατόπιν οἱ ἀδελφοὶ Γιατράκος Παναγιώτης καὶ Γεώργιος κατέβαλιν πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἡ πληγὴ μου ἐθεραπεύθη, χωρὶς νὰ χάσω τὸ χέρι μου. Ἄλλ' ἔπειτα ἀσθένησα ἀπὸ τὸν τύπον, ὅστις ἐγεννήθη ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου. Ἡ ἐπιδημία αὕτη ὑπῆρξε φοβερωτέρα ἐκείνης, ἡ ὁποία ἔγινεν εἰς τὴν Τριπολιταῖαν, διότι ἐθέρισε πολλοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐμβῆκαν ἐξωθεν καὶ ἀπὸ τὸν καθαρὸν ἀερα εἰς τὸ Ναύπλιον. Οὗτοι ἅμα εἰσῆλθον ἔλαβον τὰ φορέματα καὶ τὰ ἄλλα πράγματα τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἐμολύνθησαν.

Ἡ νόσος αὕτη εἶχε πολλὰ πρωτοφανῆ καὶ παράξενα συμπτώματα καὶ ἀποτελέσματα. Ὅστις κατελαμβάιτο ἀπὸ αὐτῆν

ἦτο ἀδύνατον νὰ ζήσῃ, καὶ ὅστις ἔζη καὶ διέφευγεν αὐτήν, ἐστερεῖτο μίαν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις του, ἢ τὸ φῶς του, ἢ τὴν μνήμην του, ἢ τὴν ἀκοήν. Ὅταν ἡ νόσος ἐφθανεν εἰς τὴν ἀκμὴν της, ὁ πάσχων ἐτρελαίνεται καὶ ἡ φαντασία του ἀνέβαινεν ὑψηλά. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρρώστων ἐσηκώθησαν, οἱ μὲν τὴν νύκτα, οἱ δὲ τὴν ἡμέραν καὶ ἐπῆγαν νὰ κολυμβήσουν εἰς τὴν θάλασσαν ὅπου καὶ ἐπνίγησαν, ἐρρίπτοντο δὲ εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ δροσιθοῦν, διότι ἡ φλόγα των μέσα ἦτον ἀθεράπευτος. Ἄλλοι πάλιν ἐνόμιζον ὅτι τὸ ἔδαφος ἦτο θάλασσα καὶ ἔρριπτον ἑαυτοὺς ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας των κάτω εἰς τὴν γῆν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκδύοντο καὶ ἄφιναν τὰ ἐνδύματά των διὰ νὰ μὴ βραχοῦν· ὅσοι δὲ ἀπὸ τὸ πέσιμον ἐσώζοντο, ἐγύριζαν γυμνοὶ εἰς τὴν πόλιν, καὶ κανεῖς δὲν τοὺς ἐσυμάζωνεν, ὅλος δὲ ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν φόβον τῆς νόσου ἐφευγεν. Τινὲς δὲ ἐφαντάζοντο ὅτι ἦσαν ἱερεῖς καὶ περιφερόμενοι μέσα εἰς τὰς οἰκίας των ἐμιμοῦντο τοὺς ἱερεῖς ἱερουργοῦντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς εὐρεθέντας τότε ἐκεῖ Γερμανοὺς φιλέλληνας καὶ νεωστὶ ἐλθόντας, διὰ νὰ προσφέρωσι τὸν ἑαυτὸν των θυσίαν εἰς τὴν κλασικὴν γῆν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, — διότι καὶ τὰ διαβατήριά των τοιαῦτα ἦσαν καὶ οὕτως ἔλεγον: «Θεέ, σῶσον τὴν Ἑλλάδα! ἀπέρχεται ὁ δεῖνα (ἐνταῦθα ἐσημειοῦτο τὸ ὄνομα, τὸ ἐπίθετον καὶ ἡ πικρίς του) νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τῶν ἀδελφῶν Ἑλλήνων, ἐλευθερόνων τὴν πατρίδα τοῦ Ἐπαμινώνδα, τοῦ Θεμιστοκλῆ, τοῦ Περικλῆ καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, καὶ τὰ διαβατήρια ὑπέγραφον τὰ μέλη μιᾶς φιλελληνικῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα κ ο μ ι τ έ, — αὐτοὶ ὅλοι ἐχάθησαν οἱ δυστυχεῖς δωρεάν, διότι δὲν εἶχον κανένα συγγενῆ νὰ τοὺς συμαζώξῃ καὶ νὰ τοὺς περιποιηθῇ, ἄλλως τε δὲν ἐγνώριζον καὶ τὴν γλῶσσαν διὰ νὰ ἐξηγοῦνται. Ἄν δὲ κανεῖς ἐξ αὐτῶν εἶχε σώας τὰς φρένας καὶ ἐπῆγαινε γυρεύοντας νὰ εὔρη νερόν, νὰ σβύσῃ τὴν φωτιά ἢ ὁποία μέσα του ἐκαίετο, καμμίαν βοήθειαν δὲν εὔρισκε, διότι ἐφευγαν οἱ γεροὶ ἀπὸ κοντά του διὰ νὰ μὴ μολυνθοῦν, καὶ τοῦτο ὄχι μόνον εἰς τοὺς φιλέλληνας ἐγίνετο, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἰδίους συγγενεῖς τῶν πασχόντων, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἀκόμα τοὺς ἄφιναν. Ἐκτὸς δὲ τούτων οὔτε ἰατροὺς, οὔτε νοσοκομεῖον, οὔτε ἄλλο τίποτε μέσον θεραπείας ὑπῆρχεν. Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ ἐφοβοῦντο νὰ τοὺς πλησιάσουν, ὄχι διὰ

νά μὴ μολυνθοῦν καὶ πάθωσι καὶ αὐτοί, ἀλλὰ κυρίως ἐκ τῆς προλήψεως ὅτι οἱ προσβαλλόμενοι ἀπὸ τὴν νόσον δαιμονίζονται. Ἐν τούτοις πολλοὶ ἐκ τῶν χωρικῶν, οἵτινες εἶχον ἔλθη διὰ τὰ λάφυρα, ἐπῆραν τὰ παληόρρουχα τὰ μολυσμένα καὶ ἔφερον τὴν ἀρρώστιαν εἰς τὰ χωριά των, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν πολλοὶ ἀπέθανον.

Πολὺ ἔβλαψεν ἡ ὥρα τοῦ ἔτους καὶ ἡ θέσις τῆς πόλεως, διότι ἦτο χειμῶν, καὶ ἔβρεχε καὶ ἡ ὑγρασία ἦτο πολὺ μεγάλη.

Πολλὰ τότε συνέβησαν ἀλλόκοτα καὶ παράδοξα ἕνεκα τῆς νόσου, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον περιεργότερον εἶναι τὸ ἀκόλουθον. Ὅπισθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ὑπῆρχον καμάραι καὶ ἐρείπια οἰκιῶν, αἵτινες εἶχον νεωστὶ καταπέση, καὶ ἦσαν ξύλα πολλά, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο διὰ νὰ καίωσι φωτιάν. Δύο ἀρρώστων ἡ φαντασία ἐσυμφώνησε νὰ ὑπάγουν νὰ κλέψουν ξύλα ἀπὸ τὸν σωρὸν τῶν ἐρείπιων, καὶ ἀφοῦ ἐπῆγαν ἐκεῖ ἐπιάσθησαν μεταξύ των, καὶ ὁ ἓνας ἐμπόδιζε τὸν ἄλλον. Ὁ ἓνας ἀπὸ αὐτοῦς ἦτο Χῆτος, Τζωρτζέτος Ῥάλης ὀνομαζόμενος, ἀνεψιὸς τοῦ μισοῦ Θανάση γνωστοῦ εἰς τὸ Ναυπλιον. Αὐτὸς ἔζησε, διότι τὸν ἐγνώρισα εἰς τὸ Ταϊγανρόκ τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὸ 1817 καὶ τὸν ἐπεριποιήθη εἰς τὴν ἀρρώστιαν του. Ἐγὼ ἤμην 28 ἡμέρας ἀρρωστος κλεισμένος εἰς ἓνα δωμάτιον. Ὁ Παναγιώτης Χρυσανθόπουλος, ὁ μετονομασθεὶς Κακλαμάνος, μὲ ἐπεριποιήθη πρὸς καιρὸν, ἀλλ' ὕστερον μὲ παρήτησε καὶ ἔφυγε κρύφα. Εἶχαν καρφώση τὰ παράθυρα καὶ τὴν θύραν μήπως φύγω καὶ κρημνισθῶ, ὑπέφερα πολὺ, ἐλαττώθη τὸ μνημονικόν μου καὶ ἡ ἀκοή μου, καὶ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου πάλιν τὰ ἐπανέκτησα.

Τοιούτη ἦτον ἡ λοιμικὴ νόσος τοῦ Ναυπλίου ἐκ ταύτης δέ, καθὼς καὶ ἐκ τῆς προστεθείσης τῆς Τριπολιτσᾶς, ἀπέθανον περισσότεροι ἄνθρωποι, παρὰ εἰς τοὺς μέχρι τότε γενομένους πολέμους.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν εὐρεθέντων Γερμανῶν φιλελλήνων, καὶ νεωστὶ ἐλθόντων ἀπέθανον ἀπὸ τὴν νόσον. Οὗτοι σωθέντες μετὰ τοῦ Πέτα τὴν ἀτυχῆ μάχην, ἔμειναν ὡς ζύμη τοῦ τακτικοῦ, καὶ ἐκεῖθεν ἤλθαν εἰς τὸ Λουτράκι καὶ εἰς τὴν Κόρινθον, ἔπειτα πάλιν, ὡς ἐνθυμοῦμαι, ἐβγήκαν κατὰ τὴν Πιάδα καὶ τὸ Λιγουργιόν, καὶ ὕστερον ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸ Ξεροκάστελλον καὶ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Δη-

μητρίου, καὶ οὕτω ἔλαβον μέρος καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Ἄν καὶ δὲν ἦσαν πολλοί, διότι δὲν ὑπερέβαινον τοὺς διακοσίους, ὅμως οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα νὰ φυλάττωσιν ὡς σκοποὶ νύκτα καὶ ἡμέραν. Ἐστάλαξαν οἱ πτωχοὶ εἰς τὰ πόδια των, καὶ εἶναι ἄξιοι ἐπαίνου διὰ τὴν ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα τοιαύτην ὑπηρεσίαν των, διότι ὠφέλησαν τὴν πολιορκίαν, καὶ μάλιστα αὐτοὶ πρῶτοι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἄλωσιν ἐμβήκαν μέσα εἰς τὸ Παλαμήδιον. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰ ὀνόματά των διὰ νὰ μνημονεύσω καὶ νὰ πλέξω στέφανον τῆς καρτερίας των. Καὶ ὅμως μέχρι τέλους ἀδικήθησαν εἰς τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων, διότι τὰ ἐπῆραν οἱ ἄτακτοι. Ἄν ἐβλεπέ τις τοῦτο τὸ τακτικὸν σῶμα πῶς ἔγεινε τότε καὶ πῶς ἦτον ἐνδεδυμένον ποτέ, δὲν θὰ τὸ ἐλησμόνει, ἀλλ' οὔτε ἡμπορεῖ τις νὰ τὸ ζωγραφῆσῃ, διότι πρὸς τοῦτο θέλει ὅλα τοῦ κόσμου τὰ χρώματα. Ἐφόρουν παραδείγματος χάριν μ π ι ν ἰ σ ι α τουρκικὰ διαφόρων χρωμάτων καὶ τῆς γοῦνες ἀνάποδα καὶ μακρόθεν ἐφαίνοντο ὡσεὶ ἀρκουδες ἢ καμηλές. Εἰς δὲ τὰς κεφαλὰς των ἐφόρουν κ α θ ο ὑ κ ι α τουρκικὰ. Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ξυπόλυτοι, καὶ ἄλλοι πάλιν ἐφόρουν κόκκινα ὑποδήματα καὶ κίτρινα καὶ μ ε σ τ ι α γυναικεῖα, Πολλοὶ δὲ ἄλλοι εἶχον ἀντὶ μανδύας, παπλώματα εἰς τὴν ράχιν των. Οἱ δὲ σκοποὶ μακρόθεν δὲν διεκρίνοντο ἂν ἦσαν ἄνθρωποι. Ἐβλεπέ τις μόνον ἓνα πρᾶγμα καὶ ἐμαύριζε καὶ μόνον ἀπὸ τὴν ὀρθὴν λόγχην τοῦ ὅπλου ἐγνωρίζοντο ὅτι ἦσαν σκοποί. Ὁ δὲ καιρὸς ἦτο χειμῶνας καὶ ἔκαμνε κρῦο πολὺ, καὶ διὰ τοῦτο ὑπέφερον οἱ πτωχοὶ. Ὁ ἀρχηγὸς των καὶ οἱ λοχαγοὶ ἔδειξαν μεγάλην γενναιότητα καὶ καρτερίαν ἀμίμητον, καὶ ὅπως ἡ μητέρα τρέφει καὶ περιποιεῖται τὰ παιδιὰ της, ἔ τ σ ι καὶ αὐτοὶ ἐπιμελοῦντο τοὺς στρατιώτας των. Εἶχον δὲ οὗτοι καὶ ὀλημέρα πόλεμον μὲ τὴν ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων μέσων, διότι ἕως νὰ εὔρουσιν τὸ ἓνα, τοὺς ἔλειπε τὸ ἄλλο, καὶ διὰ ταῦτα τὰ αἷτια καὶ ἄλλα ἀκόμα, ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἠδυνήθη νὰ πῆξῃ αὐτὸ τὸ σῶμα τῶν τακτικῶν. Ὅλοι δὲ οὗτοι οἱ Γερμανοὶ ὑπῆρξαν οἱ εἰλικρινέστεροι καὶ ἀφιλοκερδῶτατοι φίλοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ διὰ τὰς τοιαύτας ἀρετάς των ἐμάκρυνα τὸν λόγον περὶ αὐτῶν.